

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE*

*Definition, Scope and Basic Elements of Area Studies: A Conceptual
Framework*

Suat TAŞKESEN**

Öz

Dünyanın sınırlı kaynaklarının elde edilmesinin ve arzu edilen biçimlerde kullanılabilmesinin; ancak doğru kararların alınabilmesi ve bu kararlara göre uygun eyleme geçilmesiyle mümkün olduğu bir gerçektir. Küresel ve bölgesel siyasette farklı coğrafyalara ve farklı insanlara yönelik bilgi üretimi doğru kararların alınabilmesini mümkün kılan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle bölge çalışmaları, doğru kararların alınmasını destekleyen çok disiplinli bir alan olarak tüm karar verici aktörlerin önemsendiği ve kaynak aktardığı bir alandır. Bu çalışmanın amacı, özellikle bölge çalışmalarına yeni başlayan öğrenci ve araştırmacılara bu çok disiplinli ve çok aktörlü alanın, tanım, tarihçe ve aktörleriyle birlikte kavramsal bir çerçevesini çizmek ve alanın kapsam ve öneminin bütünlüklü bir biçimde anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Bölge Çalışmaları, Bölgesel Çalışmalar, Şarkiyatçılık, Emperyalizm.

Abstract

Obtaining the limited resources of the world and using them in desired ways is only possible by taking the right decisions and taking proper actions according to these decisions. In global and regional politics, the production of information for different geographies and different people is one of the basic elements that make it possible to take the right decisions. For this reason, area studies, as a multidisciplinary field that supports making right decisions, is a field that all decision-making actors care about and transfer resources to. The aim of this study is to draw a conceptual framework of this multidisciplinary and multi-actor field, with its definition, history and actors, and to contribute to a holistic understanding of the scope and importance of the field, especially for students and researchers who have just started to study in area studies.

Keywords: International Relations, Area Studies, Regional Studies, Orientalism, Imperialism.

* Makale Geliş Tarihi: 25.02.2023

Yayına Kabul Tarihi: 12.05.2023

** Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: suattaskesen@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7398-917X.

GİRİŞ

Sosyalleşme eğilimlerinin doğal sonucu olarak sosyal gruplar halinde yaşayan insanlar, tarih boyunca kendi güvenliklerini sağlamak, farklı bölgelerdeki zenginliklere sahip olmak ya da sadece meraklarını gidermek amacıyla farklı coğrafyalarla ve farklı insan topluluklarıyla daima yakından ilgilenmişlerdir. Siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlara sahip olan bu ilgi, bir yandan “biz” ve “onlar” arasındaki ayrımı beslerken, diğer yandan “onlarla” olan ilişkilerin sınırlı kaynaklara sahip dünyada nasıl olması gerektiğine dair seçenekleri biçimlendirir.

Bu yönüyle bakıldığında, bölge çalışmalarının ilkel topluluklardan, kent devletlerine, krallıklara, imparatorluklara ve oradan da günümüz ulus devletler çağına uzanarak, tarih boyunca savaşları, anlaşmaları, askeri stratejileri ve politik-ekonomik tercihleri belirleyen önemli faktörlerden biri olduğu görülür. Düşmanlarının ve dostlarının kapasitelerini bilmek, sahip oldukları kaynaklar hakkındaki bilgileri elde etmek ve daha da önemlisi zayıf noktaları ile ilgili fikir sahibi olmak daima önemsenen konular olmuştur.

1492 senesinde Keşifler Çağı'nın başlamasıyla “bilinmeyen” dünyalarda başlayan Batı sömürgeciliği ve 19. yüzyılın ikinci yarısına ve 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran Batı emperyalizmi de yine “Batılı emperyalist ulusların sömürgelerdeki pozisyonlarını güçlendirmek için, farklı coğrafyalar ve oraların insanlarıyla ilgili bilgiler üretmek” (Waheed, 2020: 21) amacıyla bölge çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Bir coğrafyayı ve üzerinde yaşayan insanları tanıyabilmek, askeri stratejilere yönelik analizler yapabilmek, potansiyel doğal ve beşerî kaynaklarının envanterini çıkarabilmek, bölgedeki iç ve dış dinamiklerden kaynaklı çelişkileri bilmek ve onları kendi avantajına kullanabileceği politik kararlar verebilmek için o bölgeyi özgün koşulları içinde değerlendiren

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

bölge çalışmaları yapılmaktaydı. Ne var ki bütün bu dönemler boyunca ortaya konulan bölge çalışmaları dağınık, geçici ve genellikle sömürgeler oluşturma ve geliştirme politikalarına yönelik askeri stratejilere destek mahiyetinde yürütülmüşlerdir.

Bölge çalışmalarının sistematik ve bütünlüklü bir alan olarak tanınması için İkinci dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan koşulları beklemek gerekmiştir. İki kutuplu bir dünya yaratan bu koşullar altında "öteki" bölgelere ve üzerinde yaşayan insanlara dair sistemli bilgilere sahip olmanın stratejik önemi açıkça anlaşılmıştır (Harootunian ve Miyoshi, 2002).

Böylece farklı bölgelerle ilgili spesifik bilgilerin üretildiği ve analiz edildiği bir alan olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış olan bölge çalışmaları, Soğuk Savaş'ın da etkisiyle, Amerikan üniversitelerinin, düşünce kuruluşlarının, istihbarat birimlerinin ve nihayet dış politika yapıcılarının üzerinden hükümetlerinin yakın ilgi ve desteğini görmeye başlamıştır. Bu yakın ilgi ve desteğin temel amacı, "düşman hakkındaki bilgileri toplamak ve aktarmak" (Harootunian ve Miyoshi, 2002: 2) ve böylece iki kutuplu Yeni Dünya'nın kapitalist hegemonik liderliğini ele geçiren ABD'nin Sovyetler Birliği karşısında avantaj elde etmesini sağlamaktır. Kısa zamanda hakkında çok fazla yayın yapılan ve ilgilendiği alanlara önemli kaynaklar aktarılan bölge çalışmaları, "bölgelere veya o bölgelerle ilgili çeşitli konu ve süreçlere dair çalışmalar yapmanın önemini" (Cumings, 1997: 8) açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle de bölge çalışmaları, ilerleyen dönemlerdeki konjonktürel değişimlere de paralel olarak, dünyanın herhangi bir bölgesini herhangi bir amaçla ve herhangi bir açıdan (ekonomik, politik, sosyal, kültürel, dinsel vs.) incelemek ve analiz etmek biçiminde evrilmiştir.

Günümüz bölge çalışmalarının yakın tarihçesine bakıldığında, her ne kadar 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemlerde belli adımlar atılmış olsa da temelde, Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem ve 11 Eylül 2001'den günümüze devam eden dönem olarak üç dönemden bahsetmek mümkündür.

SAVAŞ SONRASI DÖNEM: SOĞUK SAVAŞ

Yukarıda değinildiği üzere bölge çalışmaları uygarlıklar tarihi boyunca yapılagelen, kaşifler, işgalci güçler, misyonerler, elçiler, ticaret şirketleri, ajanlar ve casuslar eliyle yürütülen ve bu anlamda hiç de yeni olmayan bir faaliyettir. Avrupa tarihine baktığımızda, kolonyal geçmişine paralel olarak, bölge çalışmalarının da sömürgelerdeki "ilkel" ve "uygarlık-dışı" halkları antropoloji disiplini çerçevesinde incelemek biçiminde yapıldığı görülür (Mielke ve Hornidge, 2017: 6). Uygar Batı'dan farklı halklar ve kültürlerine yönelik bu "bilimsel" (esasen Oryantalist) bakış açısı, özünde "Beyaz Adamın Yükü"¹ söylemi üzerinden meşrulaştırılan bölge çalışmalarını, oradaki topluluklara ve coğrafi zenginliklerine dair bilgi birikimi üzerinden geliştirilen sömürgecilik yönetiminin hizmetine sunmaktaydı.

İlk yarısına, iki büyük emperyalist savaşı sığdırmış olan 20. yüzyılda da bölge çalışmalarına yoğun bir biçimde rastlamak mümkündür. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında bu çalışmaların daha çok askeri ve istihbarat birimlerince yürütüldüğü görülür. Amaç, alınacak askeri ve siyasi kararlarda farklı dillere, farklı kültürlere ve farklı coğrafyalara sahip bölgeler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak ve avantaj elde etmektir. Bu dönemin örnek teşkil edebilecek en önemli figürlerinden birisi Arabistanlı

¹ Batı'nın emperyalist "yayılmaları" 1870'ten sonra başladı ve deyim yerindeyse 1890'larda kurumsallaştı. Dayandığı teknoloji, Batı ile dünyanın başka bölgeleri arasında çok büyük oransızlık doğurmuş bulunan sanayi devriminin yarattığı muazzam teknolojik olanaklardı. Yani, bu yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunuyordu. Yöntem, misyonerlerin ardından ticaret şirketlerinin, onların ardından da Batılı devletin giderek bu toprakları askeri işgale uğratması biçiminde oldu. Bu işgalin bizzat kendisi ve insanlık dışı davranışları bu sefer yalnızca "Hıristiyanlık götürmek"le değil, "White man's burden" (Beyaz adamın boynunun borcu) ve "Mission civilisatrice" (uygarlaştırma görevi) gibi ırkçı kavramlarla gerekçelendirildi. ırkçı teoriler, emperyalizmin bir sonucu olarak doğdu." Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Oran, 2001)

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Lawrence olarak bilinen İngiliz arkeolog, diplomat ve istihbaratçı Thomas Edward Lawrence'tır. Bölgeyi ve dilini çok iyi bilen ve bölgenin etkin aktörleriyle yakın ilişkiler kurmayı başaran Lawrence, sonrasında bu bilgi ve deneyimlerini Arapların ayaklanması ve Osmanlı-Alman birliklerine karşı saldırıya geçmesi yönünde kullanarak bölgedeki İngiliz çıkarlarının korunmasına ve geliştirilmesine büyük bir katkı sağlamıştır.

Ne var ki, iki büyük "Dünya Savaşı" ile sonuçlanan bu emperyalist dönemde, bölge çalışmalarının hala sistematik bir araştırma alanına dönüşmediği, askeri, politik ve ekonomik gelişmelere göre dağınık bir halde ve ihtiyaç ölçüsünde sürdürüldüğü görülür. Hem bu dönem hem de öncesi devirlerdeki farklı bölgelere dair bilgi birikimi de daha çok, bir şekilde bölgede bulunmuş kişilerin hatıralarına ya da düşünürlerin eserlerindeki görüşlerini desteklemek için başvurdukları parçalı bilgilere dayanıyordu.

Bölge çalışmalarının kurumsallaşma çabalarına ilk olarak 1. Dünya Savaşı'ndan sonra rastlanmaktadır. Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'ya yönelik siyasi ve entelektüel yönelimler sonucunda Rockefeller Vakfı tarafından desteklenen Eski Mısır bilimcisi James Heny Breasted 1919 yılında Chicago Üniversitesi Doğu enstitüsünü kurmuştur. Breasted'ın ABD'de Doğu Enstitüsünü kurmasının amacı -Rockefeller desteğini de unutmamak gerekir- sadece dilbilimi çalışmalarıyla sınırlı kalmak değil, aynı zamanda içinde sanat, arkeoloji, siyaset bilimi, dil, edebiyat, sosyoloji ve tarih çalışmaları yapılan bir enstitü yaratmaktı (Mitchell, 2002: 3). Bu arada, 1866'da Amerikalı misyonerler tarafından kurulan Suriye Protestan Koleji, 1920 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.

1927 yılında Princeton Üniversitesi'nde kurulan Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümüne, bu üniversiteden Sami dilleri uzmanı Lübnanlı tarihçi Philip Hitti getirilmiştir. Çalışmalarını Arap ve İslam dünyasını Amerikalılara öğretmek amacına göre tasarlayan Hitti, pek çok alandan öğrenciye (tarih, Ortaçağ, Bizans, sanat tarihi, arkeoloji, bilim, felsefe ve teoloji)

Yakındoğu İslam dünyası ile ilgili dil, tarih ve kültür dersleri vermiştir (Mitchell, 2002: 3). Aynı şekilde, Latin Amerika çalışmaları da 1920'li yıllarda başlamış olmakla beraber etkili adımlar ancak Başkan Franklin Roosevelt'in 1930'ların sonlarına doğru uygulamaya koyduğu "Sorunsuz Komşu Politikası (Good Neighbor Policy)" sonucunda 1942 yılında ve yine Rockefeller desteğiyle Latin Amerika Çalışmaları Ortak Komitesi kurulmuştur (Drake ve Hilbink, 2002: 3). ABD'de, o güne kadar genelde dile, edebiyata ve kültüre odaklanan Oryantalist çalışmalardan farklı şekilde, çağdaş sosyal bilimlerin teorilerinin Batılı olmayan toplumlara yönelik olarak ele alındığı bölge çalışmalarının ilk örneğine 1943 senesinde kurulan Uzak Doğu Topluluğu'nda (Far Eastern Association) rastlanır (Cumings, 1997: 8). Oryantalist bir bakış açısından çağdaş sosyal bilimlerin alanına geçişi de simgeleyen kuruluş, 1956 yılında Asya Çalışmaları Topluluğu (Association for Asian Studies) adını alarak bölge çalışmalarına katkı sunmaya devam etmiştir.

Kurumsal bölge çalışmalarının primitif örnekleri denilebilecek bu çalışmalara sadece Amerika'da rastlandığı söylenemez. Londra'da bulunan Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Royal Institute of International Affairs) 1930'lı yıllarda Batı'nın Arap Dünyası'ndaki ve Türkiye'deki etkilerini 1800 yılından itibaren inceleyen bir çalışma başlatmıştır. Projede görev alan araştırmacılar Müslüman toplumların yaşam tarzlarıyla birlikte onları etkileyen unsurları, ideallerini ve yönelimlerini incelemişlerdir.

Bölge çalışmalarıyla karşılaştırmalı siyaset alanlarını kesiştiren bu çalışma, (i) Batı'nın İslam toplumlarındaki etkisinin görülmediği on yedinci yüzyıla başlatılmış; (ii) 1800 yılından 1930'lara kadarki dönemdeki (yaklaşık 130 yıl), bu bölgelerin Batı'yla ve dolayısıyla modernleşmeyle tanışmalarını ve bu sürecin etkilerini incelemiştir; (iii) o dönemdeki (1930'lar) bölge toplumlarının koşullarını ve onları etkileyen güçleri analiz

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

etmiştir (Drake & Hilbink, 2002: 4). Böylesine kapsamlı ve derinlikli bir çalışmanın, benzerleri ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında görülecek olan kurumsallaşmış bölge çalışmalarının öncülerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşan güçlerin diğer bölgelerin dilleri, kültürleri ve coğrafi özellikleriyle ilgili bilgilere ihtiyaç duymaları bölge odaklı bilgi üretiminin gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Ne var ki, bu dönemde de yapılan bölge çalışmalarının daha çok askeri stratejilerin gölgesinde ve kurumsallıktan uzak olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlamda, kurumsallaşmış bölge çalışmaları tarihinin, ABD'nin Savaşın hemen sonrasında ortaya çıkan ve sonraki on yılları etkileyen uluslararası çıkarları ile doğrudan ilişkili olduğu görülür (Smith ve Goss, 2010: X).

Bu çıkarlar doğrultusunda, Batı-dışı yerler ve insanlarla ilgili olarak üniversitelerin başta dil öğretimi olmak üzere yoğun akademik faaliyetleri başlatılmış, askeri analistler, politika yapıcılar, öncü girişimciler ve sivil vatandaşların farklı ama tamamlayıcı roller üstlendiği oluşumlar desteklenmiştir. Böylece bölge çalışmaları, içinde hükümet kurumlarının (askeri ve istihbarat kuruluşları ve diğer kurumlar), özel vakıfların (öncü girişimciler, başka bir deyişle küresel boyutta olan ve hükümetleri doğrudan etkileme/biçimlendirme kapasitesine sahip büyük şirketler) ve üniversitelerin olduğu ve bölgelere dair her türlü bilginin üretildiği bir alana dönüşmüştür (Smith ve Goss, 2010: XI).

Denilebilir ki Savaşın hemen sonrasında iki kutuplu bir uluslararası sistemin doğması ve bunun yanında dünyanın çeşitli bölgelerindeki eski sömürgelerin yeni bağımsız devletler olarak ortaya çıkması, bölge çalışmalarının daha kapsamlı ve daha sistemli bir alana dönüşmesi, en azından ABD ve başını çektiği kapitalist Batı bloku için kaçınılmaz olmuştur.

Bilindiği üzere, Savaş'tan hemen sonra belirginleşen Soğuk Savaş, farklı kutupların liderliğini elinde tutan ABD ve SSCB'nin nüfuz alanlarını genişletme mücadeleleri bağlamında dünyanın geri kalanını sonraki kırk yılda etkisi altına almıştır. Bir tarafta, kapitalist Yeni Dünya Düzeninin hegemonik liderliğini İngiltere'den devralan ABD, bu yeni düzenin kurum ve kurallarını dünyanın geri kalanına ekonomik, askeri ve siyasi rıza ve zor mekanizmalarına başvurarak kabul ettirmeye çalışmakta; diğer yanda SSCB, lideri olduğu Sovyet blokunu güçlendirmek ve özellikle Batı dışı bölgelerde nüfuz alanını genişletmek çabası içerisindeydi. Modern devletler sistemine, eski sömürge bölgelerinden yeni aktörlerin bağımsız devletler olarak eklenmesi de iki kutuplu mücadele alanını genişletmiş ve derinleştirmiştir.

Söz konusu gelişmeler neticesinde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırılan bu bölgelere yönelik siyaset bilimi, tarih, sosyoloji, antropoloji ve ekonomi alanlarından pek çok akademisyen ve yazar ilgi göstermeye başlamış ve bu ilgi hükümetler tarafından da önemli oranda desteklenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi özellikle ABD hükümetleri tarafından, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin akademik, askeri, tarihsel ve sosyolojik çerçevelerde araştırılmasına ve çeşitli bölgelerde derinlikli saha çalışmaları yapılmasına yönelik önemli bütçeler aktararak, ilgili bölge çalışmaları merkezlerinde sistemli bölge çalışmalarının yürütülmesi sağlanmıştır.

Akademik dünyada 1950'li ve 1960'lı yıllarda sosyal ve beşerî bilimler alanlarında ses getiren kalkınmacı ve modernleşmeci yaklaşımların da etkisiyle bu bölgelere ilgi artmıştır. Dekolonizasyonun sonucunda dünyayı algılayış biçimi de derinden değişmiş, bir zamanların kendini uygarlık basamaklarında üstün ve ayrıcalıklı bir ırk olarak gören sömürgeci Batı anlayışının yerini dünyayı ulus-devletler düzeni (Smith ve Goss, 2010: XI) içinde evrimsel bir hat biçiminde tarif eden yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Artık temel vurgu “Avrupalı Hristiyan beyaz adamın” üzerinde değil, insan hakları ve özgürlükler gibi evrensel değerler ve politik ekonomik gelişim düzeyi üzerinden yapılmaktaydı. Bu amaçla, Batı dışında kalan ülkelerin ve toplumların Batı tipi kalkınmalarına ve modernleşmelerine yönelik pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Burada yaşayan toplumların da Batı'nın evrimsel hattını takip edecekleri varsayımıyla, iktisadi kalkınmalarının sanayileşme ve kentleşme ile, sosyolojik kalkınmalarının modernleşme ile ve siyasi kalkınmalarının ise demokrasiyle sonuçlanmasının tarihsel bir zorunluluk olduğu ileri sürülmüştür.

Temel argümanlarından ve izleyen on yıllardaki gelişmelerden bağımsız olarak -ki Batı tipi kalkınma ve modernleşmenin dünyanın geri kalanı için zorunlu bir medeniyet güzergahı olmadığına, aksine Batının hikayesinin sadece Batıyla ilgili olduğuna ve dahası Batının meşruiyetinin zorunlu bir dayatması olduğuna dair pek çok teori ve yaklaşım ortaya çıkmıştır- bu teori ve yaklaşımlar, bölgelere ilgiyi ve bölge çalışmalarına desteği arttırmış, pek çok disiplinin bölgesel konulara el atmasını sağlamış ve nihayetinde bölge çalışmaları alanının bugünkü halini almasında önemli katkılar sunmuşlardır. Ayrıca ittifakları güçlendirme mücadelelerinin, silahlanma ve uzay yarışlarının ve casus/ajan faaliyetlerinin yoğun bir biçimde yaşandığı bu dönemde, askeri ve istihbarat örgütlerinin ve dış politika yapıcı aktörlerin odaktaki bölgelere dair mümkün olan her bilgiyi önemsediklerini ve bu amaçla, akademik de olsa, ilgili kurumlara her türlü desteği sunduklarını unutmamak gerekir.

Dönemin ABD Başkanı Harry Truman tarafından kendi adıyla ilan edilen 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini'yle başlayıp, Sovyetler Birliği'nin resmi olarak dağıldığı 26 Aralık 1991'e kadar devam eden Soğuk Savaş dönemi boyunca bölge çalışmaları başta ABD olmak üzere özellikle Batı Bloku içinde önemli bir alan haline gelmiştir. Bu döneme damgasını vuran politik, ekonomik, askeri ve ideolojik mücadeleler de bölge çalışmalarının zorunluluğunu ortaya koymuştur. Ekim 1949'da Komünist

Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş, 1950-53 Kore Savaşı, 1954-75 Vietnam Savaşı, 1962 Küba Krizi, 1979 İran İslam Devrimi, 1979-89 Afganistan'a Sovyet müdahalesi gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde Latin Amerika'da, Afrika'da, Ortadoğu'da ve Uzak Doğu'da yeni sömürgecilik anlayışına karşı sosyalist hareketler yükselmeye başlamıştır.

Bütün bu gelişmeler neticesinde kapitalist dünyanın hegemonik liderliğini elinde tutan ABD, bu bölgelere yönelik olarak geliştirdiği askeri, ekonomik ve siyasi stratejileri aracılığıyla doğrudan (askeri müdahaleler ve yaptırımlar) ya da dolaylı (darbeler, iç işlerine müdahaleler vs.) müdahalelerde bulunmuştur. Bütün bu müdahaleler, müdahale edilen bölgenin tarihini, coğrafyasını, dilini, kültürel ve dinsel özelliklerini bilmeyi gerektiriyordu ki burada da en büyük iş, o bölgeleri sistematik bir biçimde ele alan kurumsallaşmış bölge çalışmalarına düşmekteydi.

Bu dönemde, bölge çalışmalarının kurumsallaşmasının, her ne kadar ABD'nin "ulusal çıkarları" ve liderliğini yürüttüğü küresel kapitalizmin sermaye birikimini geliştirmesi ve derinleştirmesi bağlamında önemli katkıları olmuşsa da etkisinin bununla sınırlı kaldığı söylenemez. Nitekim aynı dönem içerisinde alanda yapılan çalışmalar ya da alandan elde edilen bilgiler sonucunda sosyal ve beşerî bilimler alanında pek çok teori ve yaklaşımın ortaya çıkması mümkün olabilmiş ve Samuel Huntington, Benedict Anderson, Giovanni Arrighi, Immanuel Wallerstein gibi Batı-dışı dünyayı da merkezine alan pek çok teorisyenin etkili çalışmalar ortaya koymalarına yardımcı olmuştur.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

Aralık 1991'de Sovyetler Birliğinin resmen dağılmasıyla, muzaffer kapitalist güçlerin kendi kurum ve kuralları çerçevesinde yeni bir "dünya düzeni" yaratmasının önünde hiçbir engel kalmamış gibi bir atmosfer ortaya çıkmıştır. Yeni dünya düzeni söylemi, en azından, Soğuk Savaşın da

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

müsebbibi olan iki kutuplu bir uluslararası sistemden, liberal demokrasi ve serbest piyasa amentüsüne bağlı Amerikan hegemonyasına dayanan tek kutuplu sisteme geçiş anlamında doğruydu.

Soğuk Savaş döneminde kutuplar arası bilgi akışı, özellikle Sovyetlerden Batıya, daha çok istihbarat örgütlerinin ve ilgili hükümet organlarının tekelindeydi. Yukarıda da belirtildiği üzere, bölge çalışmalarının önemli rolü de bu noktada devreye girmekte ve özellikle Batı'da (ya da Amerika'da diye de okunabilir), Sovyetlerin ve onun nüfuz alanlarının analiz edilmesine yönelik çalışmalar olarak güçlü biçimde desteklenmekteydi. Ne var ki Sovyetlerin dağılması, Doğu ve Batı'yı ayıran duvarların ortadan kalkması ve Soğuk Savaşın tarih olmasıyla birlikte kapitalist güçlerin ilgisi de siyasal ve askeri analizlerin içinde baskın olduğu bölge çalışmalarından, artık kolayca erişilebilen yeni bölgelerin, kapitalist girişimlere sunduğu yatırım olanaklarının analiz edilmesine kaymıştır. Böylesine bir dönüşüm, bir yandan "tarihin sonunun" liberal demokrasi ve piyasa ekonomisinin mutlaklığı üzerinden ilan edilmesine, diğer yandan bölge çalışmalarının artık önemini yitirdiği kanaatinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu anlamda iki kutuplu dünyanın keskin sınırlarının ortadan kalmasıyla önceki anlam ve kapsamından artık uzak olan bölge çalışmaları, ABD'nin hegemonik liderliğindeki "dünya ekonomisi" içindeki Batı-dışı dünyanın politik ve ekonomik gelişiminin, Batı'nın liberal demokrasi ve piyasa ekonomisinin mutlak egemenliğiyle taçlanan evrimsel çizgisi bağlamında değerlendirilmesine indirgenmiştir. Bu radikal dönüşüm, bölge çalışmaları alanına olan ilgiyi azaltmakla kalmamış, aynı zaman da kimi eleştirmenlerce alanın terkedilmesi ya da yerini medeniyet çalışmaları, kültürel çalışmalar, yerli çalışmaları vs. gibi farklı disiplinlerarası alanlara bırakması önerilmiştir (Houben, 2017: 196).

Yine aynı dönemde hükümetler, dünyanın farklı bölgeleri hakkında derin bilgiler sağlayacak uzmanların yetiştirilmesine ilgisizdiler; zira küresel rekabete dahil olacak yeni bir süper gücün ortaya çıkma olasılığı yoktu (Katzenstein, 2002: 133). Aynı şekilde önceki dönemlerde bölge çalışmalarını etkili bir biçimde destekleyen kuruluşların da bu dönemde ilgilerinin küreselleşmeye, demokratikleşmeye ve liberalleşmeye kaydığı görülür. Örneğin Ford ve MacArthur vakıfları 1993 yılında küreselleşme temalı ortak bir program geliştirmişlerdir (Katzenstein, 2002: 133). Türkiye’de de güncel siyasette zaman zaman eleştiri konusu olan Açık Toplum Vakfı’nın George Soros tarafından kuruluş yılı da yine 1993 yılıdır.

11 EYLÜL SONRASI DÖNEM

11 Eylül 2001 tarihli terör saldırısı sonrasında en çok dillendirilen söylemlerden biri de artık yeni bir döneme girildiği şeklindeydi. Aradan geçen süre, bu söylemlerin haklılığını açıkça ortaya koymuştur. Nitekim, sınırların ortadan kalktığı, ulus devletlerin önemini yitirdiği, özgürlüklerin kutsandığı ve nihayetinde dünyanın ulaşım, iletişim ve etkileşimin sorun olmadığı küçük bir köye dönüştüğü varsayılan küreselleşme çağı son bulmuş, jeopolitiğin yeniden masaya konulduğu ve güvenlik meselelerinin artarak büyüdüğü “eski dünyaya” (en azından iki savaş öncesi dünyaya) yeniden dönülmüştü. Kimin yaptığı ve neden yaptığı sorularıyla geçen ilk şok dalgasından hemen sonra Amerikalılar “Bizden neden bu kadar çok nefret ediyorlar?” (Rashid, 2011) sorusunu sormaya başladılar.

Mevzubahis soruyla başlayan 11 Eylül sonrası dönem, izleyen yıllarda artan askeri operasyonlar ve işgaller, yükselen enerji ve güvenlik stratejileri ve kapitalizme içkin hegemonik çekişmelerle küreselleşme çağındakinden çok daha farklı bir dünyayı biçimlendirmiştir. Bu dönüşüm

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

bölge çalışmalarının yeniden canlanmasını ve ilgi görmesini sağlamıştır. 21. yüzyılın yeniden canlanan bölge çalışmaları bir önceki Soğuk Savaş dönemindekinden farklı olarak “küresel çalışmalar olmaksızın bölge çalışmaları kördür, bölge çalışmaları olmaksızın küresel çalışmalar boştur” (Schäfer, 2010: 2) anlayışına dayanmaktadır.

Dolayısıyla içinde bulunduğumuz bu dönemin bölge çalışmaları, istihbarat ve askeri birimlerin tekelinde olmaktan ziyade üniversitelerin çok farklı disiplinlerini (sosyal psikolojiden kültürel çalışmalara, tarihten coğrafyaya), ulusal, bölgesel ve uluslararası çok çeşitli aktörleri, çok farklı konu başlıklarını (kimlik, etnisite, turizm, güvenlik, enerji vs.) kapsar. Bu nedendir ki, bölge çalışmalarına yeni adım atan öğrenci ve araştırmacıların, tanımının ve kapsamının yanı sıra alanın çok disiplinli ve çok aktörlü yapısını kendi bütünlüğü içinde kavramaları alana sunacakları katkıyı arttıracaktır.

BÖLGE ÇALIŞMALARINI NEDİR?

Güncel anlamıyla bölge çalışmaları, başka bir ülkenin ya da belirli bir bölgenin belirli konularda incelenmesi ve incelenen konulara yönelik analizlerin ortaya konulması olarak tanımlanabilir. Tanıma yakından bakıldığında herhangi bir bölge çalışmasının, araştırma faaliyeti yürüten bir araştırmacıyı (bölge uzmanı), araştırılan belirli bir bölgeyi/ülkeyi, bir araştırma konusunu ve analiz yapmayı içeren, a priori bilgiye² yönelik bir araştırma faaliyeti olduğu görülür. Sayılan bu unsurlara daha yakından bakmak, hem bölge çalışmalarının daha iyi anlaşılması hem de alana dair eleştirel bir bakış açısı kazanılması açısından önemlidir.

2 A Priori Bilgi: Duyu deneyine hiç başvurulmadan, yalnızca akıldan ve aklın etkinliğinden türetilen bilgiye, deneysel olmayan bilgiye verilen addır. (Cevizci, 1996: 45).

ARAŞTIRMACI/BÖLGE UZMANI

Bölge çalışmaları yapan araştırmacılar bölge uzmanı olarak adlandırılırlar ve bir bölge uzmanı, kabaca “profesyonel kariyerinin büyük bir kısmını ya da tamamını başka bir ülkeyi ya da dünyadaki bir bölgeyi araştırmaya adanmış uzman” (Lambert, 1990: 712) olarak tanımlanabilir.

Herhangi bir bölge çalışmasında kendini konumlandığı bölgeyi dahil etsin ya da etmesin, bölge uzmanı “biz ve onlar” arasında kendiliğinden ortaya çıkan sınırlara maruz kalır. Başka bir deyişle, uzmanın sahip olduğu “biz evreni” kendiliğinden sınırlar inşa eder. Tarihsel kökleri Batı ile dünyanın geri kalanı arasında çizilen belirgin sınırlara dayanan bölge çalışmalarının en çok eleştirildiği noktalardan biri de burasıdır.

Nitekim gelişme ve büyüme yolculuğuna Keşifler Çağı'yla başlayan, Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi ve Bilişim Devrimleriyle devam eden Batı, o zamandan bugüne dünyanın geri kalanının “doğru yolu” bulması için pek çok misyonu üstlendiğini iddia etmiştir. Putperestlere Tanrı'yı götürmüş (sömürgecilik)”, dünyanın geri kalanını Rönesans ve Aydınlanmanın kazanımlarıyla uygarlaştırmayı Batılı, Hristiyan, erkek ve beyaz adamın yükü olarak görmüş ve uygarlaştırma faaliyetlerine ağırlık vermiş (emperyalizm), “azgelişmiş” ve “gelişmekte olan” bölge ve toplumları modernleştirmek ve kalkındırmak için borçlandırmış (Soğuk Savaş rekabeti) ve nihayet tek kutuplu dünyada serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasinin küreselleşen dünya toplumlarının refahı ve mutluluğunun kaçınılmaz gerçeği olduğunu kabul ettirmek için kaynaklarını seferber etmiştir (neoliberal küreselleşme).³

3 Batı'nın dünyanın geri kalanına yayılımını ifade eden küreselleşmeler (1490'lar, 1890'lar ve 1990'lar) tartışması hakkında detaylı bilgi için bkz. (Oran, 2001).

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Batı'nın dünyanın geri kalanına mutlak egemenliğini kabul ettirme girişimleri olarak okunabilecek bütün bu süreçler bizleri ister istemez Edward Said'in oryantalizm (şarkiyatçılık) kavramını bölge çalışmaları üzerinden yeniden düşünmeye sevk eder. Said'e göre Batı'nın ve Batılının kendi evreni dışındaki bakış açısı oryantalisttir ve bu oryantalizm keşifler ve Aydınlanmayla birlikte üç ayak üzerine oturtularak sürdürülmüştür. Söz konusu bu üç ayak aynı zamanda oryantalizmin kapsamlı bir tanımını da verir. Oryantalizm, ilk olarak, "en kolay kabul gören nitelemeye göre, akademik bir şeydir...İster özel ister genel yönleriyle uğraşın- antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez- Şark [Doğu] hakkında yazan, ders veren ya da Şark'ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır" (Said, 2008: 12).

Doğu araştırmaları ya da bölge araştırmalarıyla karşılaştırıldığında oryantalizm teriminin kullanımının "hem çok muğlak ve genel olmasından hem de on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl başı Avrupa sömürgeciliğinin kibirli yönetici tutumunu anıştırmasından ötürü" artık tercih edilmediği görülür. Ne var ki Said'e göre farklı isimler altında da olsa (bölge çalışmaları gibi) oryantalizmin ve buna bağlı bakış açısının hala geçerli olduğu açıktır (Said, 2008: 12).

Said, oryantalizmin üzerine oturtulduğu ikinci ayağın ayrımcılık (Doğu ve Batı) ve dışlayıcılık olduğunu ileri sürer. Batı, Doğu ile kendisi arasına kalın duvarlar ören bir düşünme biçimi geliştirmiştir. Üstelik Batı ile Doğu arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bu düşünce biçimine Montesquieu'den Marx'a, Weber'e hatta Victor Hugo'dan Dante'ye kadar pek çok düşünürde ve yazarda rastlanır (Said, 2008: 12).

Said'in oryantalizmin tanımını üzerine oturttuğu ve oradan genel bir tanıma vardığı üçüncü ayak söylem inşasıdır. Buna göre oryantalizm, Şark (doğu) ile Şark'a hakkında saptamalarda bulunarak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu

yöneterek; yani Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı kavramıdır Said, 2008: 13). Nitekim konuyla ilgili olarak Said şunları söylemektedir (Said, 2008: 13):

“Şarkiyatçılık bir söylem olarak incelenmedikçe, Aydınlanma sonrasında Avrupa kültürünün Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel, imgesel olarak çekip çevirebilmesini -hatta üretebilmesini- sağlayan o müthiş sistemli disiplinin anlaşılması olanaksızdır. Dahası Şarkiyatçılığın öylesine yetkin bir konumu vardı ki, bence Şark'a ilişkin yazan, düşünen, eyleyen hiç kimse, bu işleri, Şarkiyatçılığın düşünce ile eyleme dayattığı sınırlamaları hesaba katmaksızın yapamazdı. Kısacası Şark, Şarkiyatçılık yüzünden bağımsız bir düşünme ya da eyleme nesnesi olamadı.”

Günümüz bölge çalışmaları, Uluslararası İlişkiler yazınına katkı sağlayan birçok teori ve yaklaşımın (Marksizm, Eleştirel Teori, İnşacı Teori, Postyapısalcılık, Feminizm ve Postkolonyalizm gibi) Batı merkezci söylem ve analizlere açık meydan okumalarından yakından etkilenmiş veya en azından bu konuda farkındalık geliştirmiş olsa da, dünya tasarımları Batı'nın kurumları ve kuralları üzerine inşa edilmiş ana akım kuramlarda (Realizm, Neorealizm, Liberalizm, Neoliberalizm gibi) Said'in dikkat çektiği oryantalizm (şarkiyatçılık) etkisi hâlâ güçlü bir biçimde hissedilmektedir.

Mevzubahis etkinin yoğun bir biçimde hissedilmesinin en büyük nedenlerinden biri de genellikle Batı'da toplanan ya da Batı dışında olsa bile (örneğin Türkiye'de) çalışma prensipleri Batı bakış açısına göre tasarımlanan bölgesel çalışma programlarının ikili işlevidir. Bu programların aynı zamanda varlık nedenleri olan işlevleri; “belirli bölgelere yönelik, yerleşik, bağımlı ve ideolojik saiklerle yüklü akademik bilgi

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

üretmek ve hükümetlerine tavsiyelerde bulunarak onların politikalarını biçimlendirmektir. Kimilerine göre bu ikili işlev birbirinden ayrı değildir, aksine aynı sürecin farklı aşamalarıdır” (Khosrowjah, 2011: 131).

Bölge çalışmaları programlarına ayrılan kaynakların (üniversiteler, hükümetler, vakıflar, istihbarat kurumları vs. tarafından) hareket noktası da bu işlevsel bütünlüğüdür. Öyle ki bölge çalışmalarının, varlık nedeni de olan, birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan bu iki işlevi nedeniyle akademik bir tarafsızlıkla yürütülmeleri mümkün görünmemektedir. Bu nedendir ki bölge çalışmaları yürüten araştırmacı ister istemez “biz ve onlar” arasındaki sınırların ortaya çıkmasına ve nihai analizlerinin “biz, bize ve bizim, bizim çıkarlarımız veya biz şunu şöyle yapmalıyız” (Khosrowjah, 2011: 131) biçiminde evrilmesine karşı koyması oldukça güçtür. Nitekim, bölge çalışmalarının, uzun zamandan beri askeri “siyasal ve sivil alanlardaki “öteki” medeniyetler, “öteki” rejimler, “öteki” yaşam tarzları vs. hakkında” (Chow, 2002: 108) bilgi toplayan ve topladığı bilgileri sistemli bir biçimde sunan uzmanlar ürettiği gerçeği de bu programların amacını ve işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

BÖLGE

Bölge çalışmalarının yukarıdaki tanımının nesnesi olan bölgeye gelindiğinde ise bu konunun da oldukça tartışmalı olduğu söylenebilir. Temel olarak, bölge çalışmaları “dünyanın bir bütün olarak açıklanamayacağı ve daha küçük parçalara ayırmanın gerekli olduğu” (Houben, 2017: 200) varsayımına dayanır. Bölge çalışmaları, adından da anlaşılacağı üzere, nihayetinde belirli bir bölgeye yönelik yürütülen çalışmaları ifade eder. O halde, bölge nedir ve araştırma konusu olan bir bölge nasıl tanımlanır? Bu sorular her ne kadar basit gibi görünseler de yanıtlaması çok da kolay olmayan ama bölge çalışmaları açısından kritik öneme sahip sorulardır.

Üstelik bu soruların sadece birer yanıtları olmadığı gibi araştırmacının uzmanlık alanına, tercihlerine ve araştırma konularına göre farklılıklar gösterir. Bölgeleri belirlemenin neden kolay olmadığını ve neden çeşitlilik arz ettiklerini en iyi anlatan örneklerden biri de dünya haritalarıdır. Bilindiği üzere bu tür haritalar araştırmacının konusuna ve amacına yönelik hazırlandıkları içindir ki aynı ülkelerin farklı gruplar içinde gösterildiklerine sıklıkla rastlanır.

Coğrafi haritalar, beşerî haritalar, etnik haritalar, siyasi haritalar, ekonomik haritalar, dini haritalar, kültürel haritalar vs. pek çok harita türü söz konusudur ki, her biri herhangi bir ülkeyi araştırmanın amacına uygun biçimde belli bir gruba dahil eder. Bölge çalışmalarında da gerek herhangi bir bölgeyi belirlerken gerekse de dünyayı bölgelere ayırırken genellikle araştırmanın amacına ve konusuna yönelik olarak gruplandırma yapılır. Bunun için de “ülkelerin Avrupa, kuzey Amerika, Latin Amerika, Afrika, Ortadoğu, Güney ve Doğu Asya gibi kümelenmiş bölgeler içinde gruplandırılmaları, bölge çalışmaları açısından her zaman konu ile en ilgili sınırları ifade etmezler” (Chabal, 2005: 477).

Ayrıca bu tür gruplandırmaların konjonktürel değişimlerden, politik-ekonomik süreçlerden ve çeşitli dinamiklerden (ideolojik, dinsel, etnik vs.) kolayca etkilendiklerini de unutmamak gerekir; örneğin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve onun nüfuz alanlarına göre yapılmış olan gruplandırmalar (Doğu Bloku ve Üçüncü Dünya gibi) Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte anlamını yitirirken, tek kutuplu dünyanın yeniden gruplandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur (Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya gibi). Aynı şekilde 11 Eylül sonrası gelişmeler, bölge çalışmalarını Müslüman ülkelere ve topluluklarına odaklanan yeni ve özgün gruplandırmalara yönlendirmiştir.

Yukarıdaki sorulara tekrar dönülecek olursa, bölge çalışmaları kapsamında “bir bölge, pek çok farklı boyutlarda, birbirlerine önemli derecede bağlı olan ülkelerin oluşturduğu bir grup olarak tanımlanabilir.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Burada karşılıklı bağlılığın içeriğini gösteren ve ülke gruplarını birbirlerinden farklılaştıran unsurlar genellikle, ama her zaman değil, ekonomik ve politik faaliyetler ve sosyal bağlantılardır” (Katzenstein, 2002: 130-131).

Bölgeler, “politik yaratımlar” ve “günlük pratiklere dayanılarak sosyal ve bilişsel süreçler içinde inşa edilmiş yapılardır” (Katzenstein, 2002: 129). Aynı şekilde “bölge çalışmaları, kültürlerarası ve kültürler-içi farklılıkları belirli sınırlar içine dahil etmek için, “bölgeleri” doğal – ya da en azından tarihsel olarak gerekli- oluşumlarını gibi ele alır” (Rafael, 1994: 91). Oysa bütün bu tasarımlar coğrafya gibi gerçek olmadıkları gibi, kültür gibi de doğal değildirler (Katzenstein, 1996: 125). Bu nedenle, “gerçek” ve “doğal” olanın dışında olup, siyasal ve sosyal süreçler içinde söylem olarak inşa edilen bölgeler, koşullara ve dinamiklere bağlı olarak nicelik ve nitelik bakımından değişebilirler (örneğin AB) ya da Soğuk Savaş sonrasında olduğu gibi anlamlarını yitirebilirler (örneğin Doğu Bloku).

Açıkça anlaşılmaktadır ki; bölge çalışmalarında bölgelerin seçilmesi, tanımlanması, sınırlarının belirlenmesi çeşitli değişkenlere bağlıdır ve bu değişkenler bölgenin kendisinden çok onun üzerine çalışma yapan araştırmacıyla ve onun bir şekilde bağlı olduğu kurumlarla ilgilidir. Bu anlamda bölge, seçilen değil üretilen bir olgudur. Bu üretim, nesneye (araştırma konusu olan şeye) dışarıdan kabaca bakma, detayları yok sayma ve hiç olmaması gereken biçimde kategorize etme riskini de her zaman içinde barındırır. Ne var ki bölge çalışmalarında bütün bu risklere rağmen kategorizasyon zorunlu bir biçimde kendini dayatır; aksi halde sadece ulus-devletler üzerinde ayrı ayrı çalışmak gerekir ki bu da bu siyasal birliklerin belirli bir coğrafyanın, belirli bir sosyo-kültürel yapının ve belirli bir ekonomik-politik bölgenin tarihsel bir parçası olduğu gerçeğini inkâr etmek anlamına gelir.

Bu noktada, belli sınırlar içerisindeki nüfusun, kültür, ideoloji, din, ırk, politik-ekonomik görünüm vs. benzerliklere sahip olduğu varsayılan bölgelerin üretimi nasıl olmaktadır? Bölge çalışmalarında, bölgelerin üretimi süreçleri ve bunlara yönelik kaynak aktarımları, yapılageliş, araştırma alanı/ilgisi, yönelim ve küresel politik-ekonomik dönüşümler gibi unsurlara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu unsurlara sırasıyla bakılacak olursa;

Hukuki anlamı teamül olan yapılageliş, öteden beri olagelen belirli davranış ve tutumların genel kabul görerek yapılmaya devam edilmesi anlamına gelir. Bölge çalışmalarında da araştırma konusu olan birçok bölgenin, öteden beri sanki “doğal” varlıklarmış gibi kabul edilerek araştırıldıkları bilinmektedir (Latin Amerika, Afrika, Uzakdoğu, Ortadoğu, Avrasya gibi). Ayrıca, yeni kurulan merkezlerin, enstitülerin ve fakültelerde yeni açılan derslerin de bu alışkanlıkları tekrarladıklarına ve öncesinde tanımlanmış bölgeler üzerinden çalışmalarını yürüttüklerine sıklıkla rastlanır. Dolayısıyla yapılagelişin bölge çalışmaları programlarının tasarım ve içeriklerinin oluşturulması üzerinde büyük bir etkisi olduğu açıkça görülür.

Araştırma alanı ve araştırmacının ilgisi de yine bölge üretiminde etkilidir. Disiplinler arası hatta bazı durumlarda disiplinler üstü olarak çalışılan bir alan olarak, bölge çalışmaları farklı alanların ve farklı ilgi alanlarının buluşma noktasıdır. Çoğu zaman herhangi bir olayın açıklanması ancak çok farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle mümkün olur. Örneğin, Ortadoğu’da radikal Siyasal İslam’ın yükselişini açıklayabilmek için tarihe (bugünkü koşulların kökenlerini analiz edebilmek için), sosyolojiye (modern/geleneksel görünümü analiz edebilmek için) , İslam öğretisine (İslam ve siyaset ilişkisini analiz edebilmek için) , siyasal ve kültürel antropolojiye (otoriteyi, iktidar ilişkilerini ve bunların kültürel kodlarını analiz edebilmek için) başvurmanın yanı sıra ekonomiye (yerel ve küresel eşitsizliklerin nedenlerini analiz edebilmek için), siyasete (otoriter rejimler,

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

egemenlik, hegemonya, sömürgecilik, modernite/post-modernite vs. konularda analizler yapabilmek için) ve/ya sosyal psikolojiye (biz ve onlar algısının dinsel radikalizm üzerinden nasıl biçimlendiğini analiz edebilmek için) ihtiyaç duyulur.

Verilen örnekten de açıkça görüleceği üzere bölge çalışmaları disiplinler arası hatta disiplinler üstü bir karaktere sahiptir ve bölge çalışmaları programlarının da bu nedenle çok farklı alanlardan ve çok farklı araştırmacılardan beslenmesi gerekir. Ayrıca kimi durumlarda bir bölge çalışmaları programı alanında bilinen bir araştırmacı ya da belli bir amaçla bir araya gelmiş araştırmacı grubunun ilgi alanına bağlı olarak oluşturulabilir. Örneğin böyle bir program, Ortadoğu örneği üzerinden devam edilirse, sadece bölgedeki lokal çatışmalara ve bunların çözümlerine odaklanabilir ya da sadece ilgili bölgedeki göç konusuna yoğunlaşabilir.

Bölge çalışmaları programlarının kapsamı ve içeriğinin belirlenmesinde yönelim de oldukça önemlidir. Bu programların hükümetler, askeri ve istihbarat örgütleri, üniversiteler ve araştırma merkezleri (genellikle kamusal ve özel kesimlerin desteğini alarak faaliyetlerini yürütürler) tarafından desteklendikleri bilinmektedir (Khosrowjah, 2011). Herhangi bir bölge ile ilgili çalışmalara verilecek desteklerin hangi kurumlar tarafından sağlanacağı ve hangi boyutlarda gerçekleşeceği, genellikle yerel, ulusal ve uluslararası güncel gelişmelere paralel olarak biçimlenen yönelimler tarafından doğrudan etkilenirler. Bu yönelimler var olan ilgili bölge programlarının daha fazla desteklenmesini sağlayacağı gibi yeni programlarının açılmasına da yol açabilirler.

Son olarak, küresel politik-ekonomik dönüşümlerin de bölge çalışmalarını doğrudan ve derinden etkiledikleri İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze gerçekleşen değişimlerden de açıkça anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği'nin dağılması, post-kolonyalizm, Çin'in belirleyici

küresel bir aktör olarak sahneye çıkışı vs. ve bugün ABD'nin başını çektiği Kapitalist Batı'nın küresel hegemonik gücünü giderek yitirmesi gibi gelişmeler bölge çalışmalarının da kapsamını ve yönünü derinden etkilemektedir.

Buna ek olarak, belirlenen bir bölgenin sınırlarının nereden başladığı ve nerede bittiği konusu da oldukça tartışmalıdır. Bu belirsizliğe model olacak en iyi örneklerden biri de Türkiye'dir. Türkiye'nin bölge çalışmaları programlarında Avrupa'ya mı (AB adayı), Avrasya'ya mı (Coğrafi ve tarihi konumu) yoksa Ortadoğu'ya mı (Müslüman kimliği) dahil edileceği konusu muğlaktır. Dolayısıyla bölgeler üretilirken sınırların en azından kabaca çizilmesi de yine yukarıda sayılan unsurlarla sıkı sıkıya ilişkilidir.

KONU

Bölge çalışmaları yapan bir araştırmacı ele aldığı başka bir ülkeyi, bölgeyi ya da karşılaştırmalı bir biçimde farklı ülke ve bölgeleri kendi uzmanlık alanına göre belirli konularda inceler. Konuyu belirleyen temel unsur, genellikle araştırmacının uzmanlık alanıdır; uluslararası ilişkiler uzmanları, siyaset bilimciler, ekonomistler, antropologlar, sosyologlar, tarihçiler, sosyal psikologlar, dil bilimciler vs. bölge çalışmalarına katkı sunarlar. Bölge çalışmalarında, herhangi bir bölgeyle ilgili "akademik programlar oluşturulurken bu nokta dikkatli ve stratejik bir biçimde planlanır" (Khosrowjah, 2011: 132).

Bölgelerarası farklılıklar farklı uzmanlıklar gerektirebilir ya da bir bölge diğerine göre bir uzmanlık alanına diğerlerinden daha fazla gereksinim duyabilir; örneğin Latin Amerika çalışmalarında popülizm, rejim tartışmaları, devrimler ve askeri darbeler bağlamında siyaset bilimine, Avrupa Birliğinde ekonomiye, Rusya ve Kafkaslarda güvenlik ve enerji bağlamında uluslararası ilişkilere ve ekonomi politikaya, Ortadoğu'da dinsel radikalleşme bağlamında sosyoloji ve sosyal psikolojiye daha fazla vurgu yapmak gerekebilir.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Aynı şekilde bir ülke ya da bölgede farklı uzmanlıklara sahip araştırmacılar farklı unsurlara odaklanabilirler; Örneğin, Rusya çalışan bir siyaset bilimci otoriterleşmeyi ele alırken, uluslararası ilişkiler uzmanı strateji ve güvenlik konularına ya da enerji politikalarına odaklanabilir, ekonomi politika çalışan bir uzman ise bölgesel veya küresel hegemonik mücadeleler bağlamında incelemelerde bulunabilir, yine bir tarihçi de bölgenin ve ülkenin geçmişten günümüze dönüşümünü ve etkin dinamiklerini çalışabilir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, bölge çalışmaları esasen çok disiplinli olmayı gerektiren görünenden daha karmaşık bir alandır ve çok fazla uzmanlığın katkısına doğrudan bağlı olduğu içindir ki dikkatli ve stratejik bir planlamaya ihtiyaç duyar. Öyle ki bir bölge coğrafyasıyla, kültürüyle, insanıyla, dilleriyle, tarihiyle, inançlarıyla, değerleriyle, iç ve dış ilişkileriyle, kaynaklarıyla bir bütündür ve bu bütünlüğün anlaşılması ancak araştırmacının farklı uzmanlıkları bir potada eritebilme kapasitesiyle mümkün olur.

Bu noktada ele aldıkları konuların ve konuları ele alış yöntemlerinin ortaklığı nedeniyle bölge çalışmaları ve karşılaştırmalı siyaset çalışmalarının birbirlerini tamamlayıcı ilişkilerine de kısaca değinmek gerekir. Bilindiği üzere karşılaştırmalı siyaset, siyasal görünümünün anlaşılması ve açıklanması amacıyla yabancı bir ülkenin devlet, ülke, toplum ve siyasal sistem bağlamında incelenmesini ifade eder (Lim, 2010: 3).

Bölge çalışmaları, karşılaştırmalı siyasete bölgeler ve/ya ülkelerle ilgili ihtiyaç duydukları bilgileri sağlama noktasında önemli bir rol oynarlar. Aynı şekilde farklı bölge ve ülkeleri ele alan karşılaştırmalı analizler de bölge çalışması yapan uzmanlara, uzmanlık konularını farklı bölge ve ülkelere yönlendirerek karşılaştırma yapma fırsatı sunarlar.

ANALİZ

Derin bir kolonyal geçmişe de sahip olan bölge çalışmalarının analizlerine neden ihtiyaç duyulur? Bu çalışmalar sadece akademik reflekslerle mi yürütülmektedirler ya da Said'in iddia ettiği üzere kolonyalizmin yeni bir türünü desteklemek amacıyla mı tasarlanmaktadır? Bu ve benzeri sorulara bir yanıt bulabilmek için bölge çalışmalarının ABD'deki görünümüne bakmak gerekir. ABD'nin Savaş'a katılmasıyla birlikte, pek çok Amerikalının o güne kadar belki de hi ç duymadığı ülkeler ve bölgeler gündemlerini belirlemeye başlamıştır. Böylece o bölgeleri ve ülkeleri bilen bölge uzmanlarına ihtiyaç duyulmuş ve özellikle üniversiteler uzmanlar yetiştirmek amacıyla harekete geçmişlerdir. Savaş sonrası dönemde ise bu programların çoğu artık ihtiyaç kalmadığı gerekçesiyle (özellikle askeri bakımdan) kapatılmıştır (Lambert, 1990: 714).

Tüm bunlara ek olarak Soğuk Savaş'ın yükselen etkisiyle birlikte bölge çalışmaları üniversiteler, ordu ve istihbarat örgütleri ve Ford gibi vakıfların desteğiyle (Khosrowjah, 2011: 134) yeniden yükselişe geçmiştir. Soğuk Savaş döneminde inşa edilmiş bu üçlü koalisyonun bugün hala güçlü bir biçimde devam ettiği görülmektedir. Bu koalisyonla birlikte, yukarıda da bahsedilen bölge çalışmalarının ikili işlevi (akademik bilgi sağlamak ve önerilerde bulunarak hükümetlerin politikalarını biçimlendirmek) göz önünde bulundurulduğunda bölge çalışmaları analizlerine neden ihtiyaç duyulduğu ve bu analizlerin hangi koşullar altında tedavüle sokuldukları daha iyi anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, farklı ülkelerin üniversitelerinde ya da çeşitli kuruluşlar bünyesinde oluşturulmuş olan ve sayıları binleri bulan bölge çalışmaları programlarının tamamının bu üçlü koalisyon benzeri bir yapıya hizmet ettiğini söylemek mümkün değildir. Çalışılan bölge, uzmanlık alanları ve konu başlıkları herhangi bir bölge çalışması bünyesinde ortaya konulan analizlerin içeriğini, yönünü ve ilgilendiren aktörleri belirlemektedir. Örneğin

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

ideoloji veya güvenlik refleksleri daha güçlü olan bir bölge çalışmaları grubunun, dil ve kültür konularına odaklanan bir gruba göre askeri ve istihbarat birimleriyle ilişkisi daha yoğun olacaktır.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, bölge çalışmaları analizlerinin sistemli olarak yapılandırabileceği ve ulaşılan sonuçların alana özgün bir biçimde ortaya koyulabileceği bir teorisi yoktur. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, bölge çalışmaları yürüten uzmanlar, kurumsal ve/veya kişisel saiklerle ilgilendikleri bölgelere dair elde ettikleri veri setlerini kendi disiplinlerine göre ya da çok disiplinli bir zeminde analiz ederler. Bu anlamda, bölge çalışmalarının spesifik bir teoriyle sınırlanmaktan ziyade, diğer tüm disiplinlerdeki teorilere ihtiyaç duydukları verileri ve analizleri sundukları ileri sürülebilir.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ GELİŞİMİ

Sınırlı kaynaklara sahip olmak, güvenliğini sağlamak, varlığını sürdürmek ya da zenginlikleri ele geçirmek amaçlarından biri ya da birkaçına sahip siyasal topluluklar tarih boyunca bu amaçları taşıyan başka topluluklar hakkında bilgi sahibi olmaya büyük önem vermişlerdir. Bu nedenlerdedir ki hukuki ve siyasi temelleri 1648 Westphalia Antlaşmasıyla atılmış olan modern devletler sistemi içinde de “belirli bir ülkenin diğer ülkelerin ve dünyadaki bölgelerin tarihi, siyaseti, ekonomisi, kültürü sanatı ve edebiyatı ile ilgilenmesi tesadüfi bir gelişme değil, aksine belirli koşulların ürünleri ve veri zamanda belirli ihtiyaçlara verilen yanıtlardır” (Turan, 2012: 51).

Dolayısıyla kurumsallaşmış olsun ya da olmasın bölge çalışmaları şu ya da bu biçimde daima dünya siyasetinin odağında olmuştur. Bölge çalışmalarının, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ilişkiler içinde ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayan on nedenden (ilk 6 neden için bkz. Turan 2012, 51-53) bahsetmek mümkündür.

İlk olarak, bölge çalışmalarının kolonyal bir geçmişe sahip olduğuna ve Edward Said'in bu kolonyal geleneğin bugün hala devam ettiğine dair görüşlerine yukarıda değinilmişti. Günümüzde ise güç ilişkileri, bölgesel ve küresel hegemonik çatışmalar, bölgeler ve aktörler arası ekonomik ve siyasi işbirliklerinin kurulması, güvenlik (enerji güvenliği, sınır güvenliği, nüfus hareketleri ve göçler gibi), küresel politik-ekonomik strateji ve uygulamalar (örneğin neoliberal politikalar), küresel ve bölgesel örgütler gibi konuları içine alan dünya siyasetinde bölge çalışmaları önemli bir yere sahiptir.

Ekonomik eşitsizliklerin olduğu ve bu eşitsizliklerin, dünyanın sınırlı kaynaklarına sahip olma mücadelesinin biçim ve içeriğini belirlediği bir dünyada bölge çalışmaları daima önemli olacaktır. Postkolonyal dönemden bugüne uzanan sürece de yakından baktığımızda, küresel eşitsiz yapı içerisinde özellikle bölgelerinde ya da küresel çapta hegemonik üstünlüklere sahip güçlerin, kolonyal reflekslere hala sahip oldukları ve bölge çalışmalarını da kendi üstünlüklerini devam ettirmek için destekledikleri açıkça görülür.

Dolayısıyla günümüz bölge çalışmalarını hegemonya kavramı üzerinden açıklamak daha doğru olacaktır. Küresel, bölgesel ya da sınırlı bölgesel bir alanda ekonomik, siyasi, askeri, ideolojik, kültürel ve psikolojik üstünlüklerini sağlamak, korumak ya da geliştirmek isteyen devletlerde ve kurumlarında (üniversiteler, askeri ve istihbarat örgütleri, düşünce kuruluşları, vakıflar vs.) bölge çalışmaları ayrı bir öneme sahiptir ve önemli kaynaklarla (finansal ve kurumsal) desteklenirler.

İkinci olarak, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra artan ekonomik ilişkiler, ülkelerin diğer ülke ve bölgelere yönelik ihracat ve yatırım stratejilerini önemli hale getirmiştir. Bu stratejilerin hedefindeki bölge ve insanların daha iyi anlaşılması ancak onların tarihsel, ekonomik, siyasi,

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

sosyolojik ve kültürel altyapı ve dinamiklerinin iyi analiz edilmesiyle mümkündür. Bu analizlere duyulan ihtiyaç, hedef bölge ve toplumlarla ilgili olarak ortaya konulacak sistemli bölge çalışmaları programlarını gerekli ve kaçınılmaz kılmaktadır.

Ayrıca artan ekonomik ilişkilere paralel olarak, bilişim, haberleşme, ulaşım ve taşıma alanlarındaki gelişmeler sonucunda, bilgiye erişme ve kazanım elde etme tekeli artık büyük güçlerin ayrıcalığı değildir. Herhangi bir ülke bir diğer ülke ya da bölge ile stratejilerine uygun ilişkiler geliştirebilmekte ya da yeni ortak stratejilere taraf olabilmektedir. Bu nokta da yine bölge çalışmalarının önemini ortaya koyan ve gelişmesini doğrudan etkileyen bir unsurdur.

Uluslararası İlişkilerde 1970'lerde temel aktör olarak ortaya çıkmış olan uluslararası şirketler açısından da yatırımlarını doğrudan yönlendiren ve etkileyen bölge ve dinamikleri tanımak oldukça önemlidir. Bu nedenle bu şirketler de bölge çalışmalarını önemsemekte ve yakından desteklemektedirler. Öyle ki, devasa yatırımları yöneten bu "çokuluslu şirketlerin bazıları kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kendi araştırma birimlerini ve uzmanlıklarını geliştirmişlerdir" (Turan, 2012:52).

Üçüncü olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere, içinde küresel eşitsizliklerin olduğu ve hegemonik mücadelelerin kesintisiz bir biçimde yaşandığı dünya siyasetinde bölgesel çalışmalar oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünyadaki politik ekonomik süreçleri kurumları ve kurallarıyla yöneten ve yönlendiren büyük güçler, diğer ülkelere ve bölgelere hâkim olmak ve kendi politikalarını rıza ve zor mekanizmalarına başvurarak kabul ettirebilmek için bölge çalışmalarına ihtiyaç duyarlar. Bu nedenledir ki gerekli bölgesel analizlerin ortaya konulabilmesi için konu ile ilgili "akademik çalışmaların, araştırma programlarının ve bu amaçla hareket eden kurumların bölge çalışmalarını desteklemeyi ve teşvik etmeyi" (Turan, 2012: 52) doğal bir zorunluluk olarak görürler.

Bölge çalışmalarının ABD’de, SSCB’de, Avrupa’da ve sonrasında da Japonya’da, Çin’de ve Rusya’da giderek önem kazanmasının nedeni budur. Ayrıca bölgesel hegemonya olma iddiası taşıyan bölgesel güçlerin de (Türkiye gibi) zaman içinde bölge çalışmalarına artan biçimde ağırlık verdikleri yakından gözlemlenmektedir.

Dördüncü olarak, “herhangi bir ülke, bir ülke ya da bölge ile ilgili bölge çalışmaları programlarına belli bir amacı gerçekleştirmek ya da belli bir ihtiyaç doğrultusunda” (Turan, 2012: 52) destek vermeye başlayabilir. Genellikle belli kırılma dönemlerinde (devrim, reform, yeni bir dış politika stratejisi, hedef ülke ya da bölge dinamiklerinde bir değişim gibi) ortaya çıkan bu tür bölge çalışmalarının ortaya çıkıp gelişmelerine sıklıkla rastlamak mümkündür; örneğin Türkiye’de Soğuk Savaş sonrası ‘Türki Cumhuriyetlere’ yönelik çalışmaların ağırlık kazanması ya da Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlıkları dönemlerinde Siyasal İslam ve Neo-Osmanlılık etkisiyle Arap Dünyası, kültürü ve diline yönelik bölge çalışmalarına ağırlık verilmesi bu kırılmalardan sayılabilir.

Beşinci olarak, hükümetler kimi zaman, belli bölgeler ve aktörlerle ilgili resmi olmayan söylemleri, tartışmaları ve düşünceleri canlı tutabilmek için bölge çalışmalarından yararlanma yoluna başvurabilirler. Bu amaçla başta düşünce kuruluşları olmak üzere, temel işlevi bölge çalışmaları olan kuruluşlar resmi ya da gayri resmi kanallarla desteklenirler. Örneğin ABD’nin özellikle CIA aracılığıyla dünyanın çeşitli bölgelerinde yürüttüğü operasyonlar ve bu operasyonlar yoluyla, otoriter rejimlere, diktatörlere, yozlaşmış hükümetlere, kökten dinci örgütlere, uyuşturucu ve silah kaçakçılara vs. verdiği destekler dünya ve ABD kamuoyunda tepki toplayacağından, bu operasyonların gereklilik üzerinden meşrulaştırılması işi bölge çalışmaları uzmanlarına bırakılabilmektedir.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Kimi zaman da genellikle görece daha zayıf olan devletlerin güçlü olanlara yaptıkları gibi, resmi söylemlerde yer verilmek istenmeyen bazı bölgesel konular bölge çalışmaları aracılığıyla desteklenmekte ve teşvik edilebilmektedir. Örneğin Türkiye-Çin ilişkilerinde Türkiye'nin rahatsız olduğu Uygur sorunu ile ilgili konuları resmi yetkililerden daha çok hükümete yakın düşünce kuruluşları dillendirebilmektedir.

Altıncı olarak, değişen konjonktürlere paralel olarak, bir ülkede bölge çalışmalarının ivme kazanması bir başka ülke tarafından desteklenebilir. Bunun çeşitli nedenleri olabilir; ilk olarak, iki ülke arasındaki ilişkiler dönüşerek yeni bir aşamaya gelebilir. Böyle bir durumda bir ülke diğeriyle işbirliği konularını arttırmak, fikir alışverişini hızlandırmak ve bölgedeki ortak çıkarları garanti altına almak amacıyla ilgili ülkedeki bölge çalışmalarının gelişmesini kendi ilgili kurumları aracılığıyla destekler. Kimi Alman kuruluşlarının Türkiye'de kendilerine benzer oluşumların kurulmasını desteklemeleri bu amaca yöneliktir.

İkinci bir neden de bir ülkenin bir ittifaka dahil olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye-ABD ilişkilerinde görüleceği üzere, ilk aşamada Türkiye'de uluslararası ilişkiler ve bölge çalışmaları programları kurularak desteklenmiş, burslar aracılığıyla ABD ve Batı'yı bilen ve anlayan insanlar yetiştirilmiş, sonrasında ise özellikle bu insanlar yardımıyla Türkiye üniversitelerinde Amerikan tarzı eğitim ve öğretim programlarının geliştirilmesi sağlanmıştır (Turan, 2012).

Bahse konu dönemde Amerika'nın ilgisi sadece Türkiye'ye değil, başını çektiği Kapitalist Batı İttifakı içerisinde yer alan tüm ülkelere yönelikti. Nitekim, ABD'nin hala en prestijli burs programlarından biri olan ve amacı ABD ile diğer ülkeler arası kültürel alışverişi geliştirmek olarak tanımlanan Fulbright Burs Programı, Amerikalı kültürel temsilcileri aracılığıyla, dünyanın geri kalanını Amerikan tipi demokrasi ve kapitalizmin yaşayan örnekleriyle buluşturmaktaydı.

Aynı zamanda program, yine dünyanın çeşitli ülkelerinden seçilmiş olan yabancı araştırmacıların ABD'ye getirilmesini destekleyerek, Amerikan yaşam tarzının doğrudan aşılmasına hizmet etmekteydi. Burada iki yönlü bir alışveriş söz konusuydu. Misafir araştırmacılar Amerikan değerlerini ve yaşam tarzını özümserken, diğer yandan Amerikalılara kendi ülkeleri ve bölgeleriyle ilgili bilgileri, haberleri ve görüşleri aktararak ABD'nin dünyayı daha iyi anlamasına ve kapitalist dünyadaki liderliğinin devam etmesine katkı sunmaktaydı (Turan, 2012).

Yedinci olarak, askeri kuruluşlar ve istihbarat örgütlerinin de en az üniversiteler ve hükümetler kadar bölge çalışmalarına ihtiyaç duydukları ve onları destekledikleri bilinmektedir. Kendi personellerini eğitmek, ilgili bölge dinamikleri ve aktörleri hakkında bilgi sahibi olmak ve bütün bunları akademik kanalların esnek ve rahat imkanları dahilinde gerçekleştirebilmek, bu yapıların bölge çalışması programlarını cazip seçenek olarak değerlendirmelerine imkân tanımaktadır.

Sekizinci, medya ve kamuoyu da bölge çalışmalarını destekleyen ve gelişmesini sağlayan diğer unsurlardır. Hem geleneksel hem de sosyal medyanın dünyadaki gelişmeleri yakından takip etme arzusu/rekabeti, bölge çalışmalarına da ciddi kaynaklar aktarılmasını sağlamakta ya da en hafif ifadeyle kaynak aktarımını kolaylaştırmaktadır. Medya, herhangi bir konuda (savaş, barış, anlaşma, işbirliği, çatışma, yatırım, kriz vs.) hükümet yetkililerini, askeri ve istihbarat uzmanlarını, akademisyenleri ve çeşitli tanınmış yüzleri bir araya getiren, konuları ve katılımcı aktörleri popülerleştiren etkili bir araçtır.

Kamuoyu ise bir yanıla hükümetler, medya ve uzmanlar tarafından etkilenebilirken, diğer yanıla da ikna olmadığı sürece ciddi bir baskı/direnış unsuru olma kapasitesine sahip bir iradeyi ifade eder. Hedef ülke ya da bölge kamuoyuna rağmen yürütölmeye çalışılan politika ve

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

uygulamalar başarısız olmasalar bile büyük maliyetlere neden olabilirler. Bu nedenle, bölge çalışması programlarının gelişmesini destekleyen bir diğer neden de hedef yerlerdeki dış kamuoyunun eğilimlerinin kestirilebilmesini sağlayacak bilgilerin elde edilmesi ve belirlenen konularda ikna edilebilecekleri bilgilerin üretilmesidir.

Dokuzuncu olarak, bölge çalışmalarının gelişmesini sağlayan nedenlerden biri de sadece ve sadece akademik bilgi birikimine katkı sağlamak amacıyla yapılan çalışmalardır. Genellikle üniversiteler bünyesinde yürütülen bu çalışmaların amacı belirli bir bölgeyi ya da ülkeyi iç ve dış dinamikleriyle birlikte akademik yöntemlere başvurarak anlayabilmek ve aynı zamanda bölge uzmanları yetiştirmektir. Bu noktada disiplinlerarası çalışmaların da bölge çalışmalarının gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. Özellikle de ABD’de yirminci yüzyılın başında ortaya çıkmış olan karşılaştırmalı siyaset alanının bölge çalışmalarına duyduğu gereksinim oldukça önemlidir. Öyle ki farklı ülke ve/ya bölgeleri belirli konularda karşılaştırma işini üstlenen karşılaştırmalı siyaset çalışmalarının yürütülebilmesi için “derinlemesine çalışılan bölgelerin tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal bağlamlarda ciddi öncül bilgilerine” (Chabal, 2005: 480) ihtiyaç duyulmaktadır.

Söz konusu karşılaştırmalı çalışmalarda, doğru soruların sorulabilmesi, doğru çalışma konularının belirlenebilmesi, araştırma alanının çerçevesinin doğru bir biçimde çizilebilmesi, doğru modellemelerin ortaya konulabilmesi, kısaca karşılaştırmalı siyaset çalışmasının amacına uygun bir biçimde yapılabilmesi için bölge çalışmalarından elde edilen bilgilere ihtiyaç vardır.

Onuncu ve son olarak, muhalif ve eleştirel bölge çalışmalarının da disiplinin gelişmesine katkı sunduklarını unutmamak gerekir. Hâkim politik-ekonomik söylemlere ve güç ilişkilerine, küresel/bölgesel eşitsizliklere ve ondan kaynaklı sorunlara, ana akım bölge çalışmaları aktörlerine

(hükümetler, askeri kuruluşlar ve istihbarat örgütleri, “desteklenen” düşünce kuruluşları, “desteklenen” üniversite programları vs.) meydan okuyan bölge çalışmaları da getirdikleri eleştiriler ve farklı bakış açılarıyla bölge çalışmalarının gelişimine katkı sağladılar.

BÖLGE ÇALIŞMALARI VE ÜNİVERSİTELER

Dikkat edileceği üzere yaygın kanının aksine, bölge çalışmalarının oluşumuna ve gelişimine dair yukarıda açıklanan on neden içerisinde üniversiteler oldukça küçük bir paya sahiptir. Kolonyal geçmişine ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ele alınış biçimine bakıldığında, bu çalışmaların akademik kampüs çalışanlarından ziyade askeri yönü güçlü realpolitik stratejistleri tarafından ele alınması oldukça anlaşılabilir bir durumdur.

Bölge çalışmalarının büyük bir ivme kazanarak gelişmesi her ne kadar Savaş sonrası dönemde gözlemlense de asıl ortaya çıkışlarının Savaş sırasında olduğu görülür. “1940’lar ve 1950’ler boyunca Amerikan hükümetleri, Sovyet bölgeleri çalışmalarının teşvik edilmesi ve desteklenmesinde aktif ve kritik bir rol üstlenmiştir” (Bonnell & Breslauer, 2004: 6).

Aynı dönemlerde üniversitelerde gerek hükümet birimleri gerekse de vakıflar tarafından benzer adımlar atmaları yönünde teşvik edilmişler ve desteklenmişlerdir. 1950’larni sonuna gelindiğinde aralarında Columbia, Yale ve Washington üniversitelerinin de bulunduğu en büyük 13 üniversitede, Rusya, Slav, Sovyet ve Doğu Avrupa çalışmaları yürüten merkezler, enstitüler, komiteler, programlar ve kurullar mevcuttu (Bonnell & Breslauer, 2004: 4). Günümüzde artık dünyadaki hemen hemen bütün üniversitelerde ihtiyaca, ilgiye ve sağlana teşvik ve desteklere bağlı olarak yürütülen binlerce bölge çalışmaları programı olduğu bilinmektedir.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Günümüz üniversite kampüslerinin ve akademik hayatın doğal bir parçası haline gelmiş olması bölge çalışmaları açısından pek çok yapısal ve entelektüel fayda sağlamasına karşın kimi sakıncalardan da bahsetmek mümkündür (Lambert, 1990: 714-15) Bölge çalışmalarının üniversite bünyesine dahil olmalarının faydaları şu şekilde sıralanabilir:

- Bu birliktelik sayesinde bölge çalışmaları akademik disiplinlerin entelektüel potansiyellerinden sürekli olarak beslenebilmektedirler. Böylece bölge çalışmaları, istihbarat, güvenlik ve güç siyasetinin mutlak ön planda olduğu alanlardan ayrılarak, sosyal ve beşerî bilimlerin kuram ve yaklaşımlarıyla zenginleşmiş akademik ve bilimsel bir zemine oturabilmektedir.
- Alanında iyi olan öğrenciler ve akademik birimler kendi kurumlarından ayrılmak zorunda kalmadan bölge uzmanı olabilmektedirler. Ayrıca farklı disiplinlerden gelen bu uzmanlar, kampüste yürütülen bölge çalışmalarının akademik çok yönlülüğüne de önemli katkı sağlamaktadırlar.
- Öğrencilerin, bölge çalışmalarına yönelik eğitim ve öğretim süreçlerinde pek çok disiplinden (uluslararası ilişkiler, siyaset bilim, karşılaştırmalı siyaset, sosyoloji, tarih, politik-ekonomi psikoloji vs.) aynı çatı altında faydalanmaları mümkün olabilmektedir. Öğrenci temel formasyonunu aldığı alan ile ilgilendiği farklı alanları rahatlıkla birleştirerek uzmanlaşabilmekte ve bölge çalışmalarının gelişimine katkıda bulunabilmektedir.
- Üniversitelerin akademi öncelikli özerk yapıları sayesinde, bölge çalışmaları, hükümetlerin ulusal çıkar bahanelerinden kaynaklı ya da belirli rejimlerin meşrulaştırılmasına yönelik baskılardan muaf olabilmektedir. Farklı dinamiklere bağlı olarak değişiklik gösterebilen

ulusal çıkarlardan bağımsız olarak yürütülen akademik ve bilimsel faaliyetler hem birikim sağlanması hem de açık fikirli uzmanların yetiştirilmesi açısından önemlidir. Özerk yapıların çatısı altında yürütülen bölge çalışmalarının da dönemsel dinamiklerin olumsuz etkilerinden arındırılması verimliliği doğrudan etkileyen bir unsurdur. Aksi halde üniversite çatısı altındaki varlık nedeni sorgulanır hale gelir.

- Üniversiteler, bölge çalışmalarıyla eğitim ve öğretimi bir araya getirerek hem kendileri hem de bölge çalışmaları için faydalı bir ortaklık kurabilmektedirler. Ortalama bir üniversite kurumu ders ve etkinlik programları ve içerikleriyle disiplinli bir eğitim-öğretim planına sahiptir. Bölge çalışmalarının böylesine bir akademik kurum dahilinde yürütülmesi bu çalışmaların bilimsel gelişimine büyük katkı sağlarken, üniversitelerin de farklı dünyalara ve farklı insanlara yönelik çalışmalarının sayısı ve içeriğinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Bölge çalışmalarının üniversite bünyesine dahil olmalarının sakıncaları ise şöyle sıralanabilir:

- Üniversitelerin çatısı altında yürütülen bölge çalışmalarında, ulusal çıkarlar açısından büyük öneme sahip konulardaki araştırmaların yeterli düzeyde yapıldığının bir garantisi yoktur. Bunun pek çok nedeni olabilir. Üniversiteler bünyesindeki bölge çalışmalarının birincil öncelikleri ulusal çıkarlar değil bilimsel faaliyetlerdir. İkinci olarak, farklı disiplinlerin ulusal çıkarlar konusunda öncelikleri çok farklı olabilir. Son olarak, ulusal çıkarlar tanım ve içeriği dönemsel koşullara göre değişiklik gösterse de üniversitelerden bu koşulları birebir gözetmeleri beklenemez.
- Üniversitelerin ulusal anlamda önemli olabilecek marjinal konulara ya da toplumlara yönelik çalışan uzman kadrolarını istihdam edeceklerinin garantisi yoktur. İstihdam sorunu başlı başına bir kaynak sorunudur.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

ve üniversitelerin en büyük sorunlarından biri olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu kurumların bakanlıklar ya da istihbarat örgütleri gibi önemli olabilecek her konuda uzman istihdam etme imkanları yoktur. Oysaki bölge çalışmaları kültürel antropologdan dilbilimciye, ekonomistten siyaset bilimciye kadar hemen her sosyal ve beşerî bilimler alanındaki uzmanların katılımına ihtiyaç duyar.

- Çalışmalarının kampüste yürüten uzmanların tüm zamanlarını bölge uzmanlığına adadıklarını söylemek oldukça güçtür. Bölge uzmanlığı, dil öğrenme, kültürle yakın ilişkilerde olma, güncel ve tarihsel olayları yakından takip etme, bölge insanlarıyla yakın ve düzenli ilişkiler içinde olma gibi çok kapsamlı ve zaman isteyen bir uğraştır. Çalışmalarını kampüste yürüten uzmanlar ise bu faaliyetlerini ancak derslerden, sınavlardan, danışmanlıklardan, çeşitli ilgisiz akademik etkinliklerden ve idari işlerden artakalan zamanlarda yapabilmektedirler ki burada bahsedilen haftalık birkaç saatten fazlası değildir.
- Üniversitelerde, fiziksel ve entelektüel olarak geniş bir alanda dağılmış olan bölge uzmanlarına, onların yetiştirilmeleri ve kendilerini geliştirmeleri için gerekli olan özel kaynakların sağlanması oldukça zordur. Her disiplinin ve alt disiplinlerinin, gerek uzmanların çalışmalarında gerekse de uzman yetiştirme süreçlerinde farklı ve özel kaynaklara ihtiyaç duymaları da büyük bir sorundur. Geleneksel kütüphane ve online arşiv hizmetleri, dil ve kültür çalışmaları, bilimsel etkinlikler, bölgesel araştırma gezileri, bilimsel davetler vs. gibi konularda üniversitelerin yeterli kaynak sağlamaları güçtür.
- Üniversitelerdeki bölge araştırmalarının yöneliminin, anavatanın ulusal çıkarı perspektifine yönelik olup olmayacağının garantisi yoktur. Böyle bir yönelimin bilimsel çalışmalar yürütme önceliğinde

olan üniversitelerden beklenmesi de yersizdir. Üstelik ulusal çıkar perspektifinin tanım ve içeriği net olmadığı gibi dönemlere, eğilimlere, hükümetlere ve siyasal rejimlere göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki, her bir ülkedeki özgün koşullara göre üniversiteler ve bölge çalışmalarının aynı çatı altında bulunmasından kaynaklı faydalar ve sakıncalar farklılık gösterebilir (Lambert, 1990: 715). Başka bir deyişle, dönemsel farklılıklara, rejim farklılıklarına, ülkedeki akademik özerklik düzeyine ve kültürel farklılıklara bağlı olarak da fayda ve sakıncalarda değişiklikler gözlemlenebilir.

BÖLGE ÇALIŞMALARI VE DIŞ POLİTİKA

Modern devletler sistemi içinde dış politika, bir devletin diğer devletlerle, bölgelerle ve/veya devlet-altı ve devlet-üstü aktörlerle olan ilişkilerini kapsayan bir süreçtir. Dış politika süreçlerinde karar verici konumda bulunan aktörler için ilişkide oldukları ülkeler, bölgeler ve aktörlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmak oldukça önemlidir. Eksik, hatalı ya da ya da kasıtlı olarak oluşturulmuş yanlış bilgiler karar vericileri yanlış yönlendirebilir ve böylece başarısız dış politika stratejileri oluşturmalarına neden olabilir. Bu nedenle doğru ve yeterli bilgiye sahip olmak dış politika açısından hayati öneme sahiptir. Bu anlamda bölge çalışmaları, bir devletin bir başka devletle ya da bölgeyle ilgili dış politika çıkarlarının tanımlanmasında, etkili stratejilerin geliştirilmesinde ve geliştirilen bu stratejilerin nasıl uygulanması gerektiği ile ilgili konularda doğrudan ve önemli bir role sahiptir.

Nitekim ortaya çıkışı gelişimi itibarıyla bölge çalışmaları, büyük ölçüde anavatanın uluslararası arenadaki "gücünü arttırmak ve jeopolitik çıkarlarını korumak amacıyla, devlete, özellikle hükümete ve politika yapıcılara güvenilir bilgiler sağlamak" (Bové, 2002: 206) üzere tasarlanmıştır. Bu nedenle bölge çalışmalarının dış politika stratejilerinin geliştirilmesinde ve

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

icrasında önemli bir yeri vardır ve en büyük takipçisi ve destekçisi genel anlamda devlet özel anlamda ise doğrudan ya da dolaylı olarak dış politika üretmek ve yürütmekle yükümlü devlet kurumlarıdır.

Dış politika yapıcıları ve uygulayıcıları açısından diğer devlet, bölge ve aktörlerle ilgili güvenilir ve sistematik bilgiye sahip olmak dünya siyasetinin anlaşılması ve uygun dış politika stratejilerinin oluşturulması için önemlidir. Olaylara, olgulara ve toplumlara dair tarihsel, siyasal, ekonomik, askeri, kültürel, dinsel, etnik, kültürel, sosyolojik, psikolojik vs. pek çok konu altında (ve dolayısıyla farklı disiplinler içinde) toplanan bu bilgilerin, ülkelerin, bölgelerin ve aktörlerin özgün koşullarının gözetilerek tasnif edilmesi ve işlenmesi gerekir. Bir bölge için birincil öneme sahip bir konu (örneğin Ortadoğu'da din) bir diğeri için ikincil olabilir (Latin Amerika'da din gibi). Ayrıca dönemsel koşullara bağlı olarak da belli bir konu ön plana çıkabilir (Arap Bahar'ında Ortadoğu'yu saran halk hareketleri, Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika'daki devrimci hareketler gibi).

Dolayısıyla dış politikayı belirleyen bölgesel içeriğe sahip çok fazla dinamik ve çok fazla değişken söz konusudur. Bu yüzden, bütün bu dinamiklerin ve değişkenlerin, bölge çalışmaları tarafından, özgün koşullarının gözetilerek sistematik bir biçimde işlenip güvenilir bilgilere dönüştürülmesi, dış politika yapıcılarının doğru adımları atabilmeleri bakımından büyük bir değer yaratır.

BÖLGE ÇALIŞMALARI YÜRÜTEN KURULUŞLAR

Genellikle araştırma merkezi veya enstitü olarak adlandırılan bölge çalışmaları kuruluşları, belirli bir bölge ile ilgili farklı uzmanlıkların sahip oldukları dağınık haldeki bilgilerini tek bir merkezde toplamayı hedefleyen, ilgili bölgeye yönelik farklı araştırma, yayın ve öğretim süreçlerini kendi bünyesinde birleştiren yapılardır.

Bölge çalışmalarında özellikle Savaş sonrası dönemde, bilinmeyen dillere, kültürlere, siyasal yapı ve süreçlere yönelik yoğun ve uzmanlık isteyen bir eğitim-öğretim programı gerektirdiği için bölge çalışmaları merkezlerine ve özellikle de üniversitenin desteğine ihtiyaç duyulmuştur (Ward ve Wood, 1974: 54). Bu ihtiyaç neticesinde o günlerden bugüne pek çok bölge çalışmaları programı bünyesinde profesyonel hayatının önemli bir bölümünü ilgilendiği bölge hakkında araştırmalara ve o bölge ile ilgili dersler vermeye adanmış uzmanlar bulunduğu görülür. Herhangi bir bölge ile ilgili çalışmaların etkin bir biçimde yürütülmesi ve yeni uzmanların yetiştirilmesi için o bölge ile ilgili bir dizi araştırmanın ve farklı içeriklerin yapılandırılmış olması gerekir. Bu da bazı uygulamaları kaçınılmaz kılar.

Bu uygulamalar, yoğunlaştırılmış dil öğretiminin sağlanması, ortaklaşa çalışmalar düzenlenmesi, araştırma guruplarının oluşturulması, sosyal ve beşerî bilimlerin birleştirilmesi, ilgili kaynaklara erişim ve bölgeden gelen yabancı uzman ve öğrencilerin katılımının sağlanması biçiminde sıralanabilir (Bennett, 1951: 8-9).

YOĞUNLAŞTIRILMIŞ DİL ÖĞRETİMİNİN SAĞLANMASI

Bir bölge uzmanının onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, çalıştığı bölgenin diline hâkim olmasıdır (Lambert, 1990: 720). Bundan dil yeterliliğinin her uzman için mutlaka gerekli olduğu anlamı da çıkarılmamalıdır. Çalışılan alana ve konuya göre bu ihtiyaç farklılık gösterebilir. Örneğin istatistik verilerle çalışan uzmanlar için bölge diline hâkim olmak çok da önemli değildir, oysa antropologlar, tarihçiler ya da dil ve edebiyat uzmanları/öğrencileri için dil yeterliliği birincil koşuldur.

Siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda ise bölge diline hakimiyetin önemi genel itibarıyla ortada bir yerlerde olmakla birlikte, o dilin çalışmalarda kullanılabilmesi birincil kaynaklara

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

doğrudan erişim anlamında büyük bir üstünlük sağlar. Bir bölgenin dilinin öğretilmesi için, uzman dil bilimciler tarafından hazırlanmış yoğun bir programın anadilini öğreten bir öğretmen tarafından uygulanması ve görsel/işitsel materyallerle desteklenmesi gerekir.

Haftalık en az 8-10 saat ve toplamda 8-12 hafta sürdürülebilecek böylesine yoğun bir program bir dilin temelini kazanılması için yeterli olacaktır (Bennett, 1951: 8). Dil eğitimi bölge çalışma merkezlerinin ve üniversitelerin ilgili birimlerinin üzerinde önemle durdukları konulardan biridir. Ne var ki kaynak yetersizliği (en basitinden anadilde eğitimci bulma zorluğu gibi), bölgesel öncelikler (her ülkede her bölge ve dolayısıyla her dilin öğretilmesi aynı ilgiyi ve desteği görmez) ve fakültelerin kendi öğrencilerini bölge çalışmalarına yönlendir(e)memesi gibi nedenlerden dolayı bölge dillerinin öğretilmesi konusu önemli bir sorundur.

ABD gibi bölge çalışmalarının kurulduğu ve geliştiği ya da Batı Avrupa'daki gibi kaynak yetersizliğinin çok hissedilmediği ülkelerde dil sorunu daha az yaşanırken, bu sorunların hemen hemen tamamının etkili bir biçimde yaşandığı Türkiye gibi ülkelerde dil eksikliği bölge çalışmaları merkezlerinin önlerindeki en büyük engellerden biri olarak durmaktadır. Oysa, ilgili öğrencilerin erken dönemlerinde belirlenerek dil eğitimi yoluyla motive edilmeleri hem bölge çalışmalarını zenginleştirecek hem de uzmanlaşılacak bölge ilgili daha sağlıklı bilgilerin ilk elden alınmasını kolaylaştıracaktır.

ORTAKLAŞA ÇALIŞMALAR DÜZENLENMESİ

İçeriden ve dışarıdan akademik ya da akademi dışı uzmanların ve öğrencilerin dahil olduğu çalışmalar bölge çalışmalarının verimli bir biçimde yürütülebilmesi için oldukça önemlidir. Bu faaliyetler tüm bir dönemi kapsayan ve iyi yapılandırılmış dersler şeklinde olabildiği gibi,

bir bölge ile ilgili belli bir konuda derinlemesine analizlerin paylaşıldığı oturumlar biçiminde planlanabilir. Oturumların konusu güncel gelişmelere yönelik olabileceği gibi, ilgili bölgenin belirli olgular üzerinden analizi olabilmektedir.

ARAŞTIRMA GURUPLARININ OLUŞTURULMASI

Farklı uzmanlıklara sahip araştırmacıların projelerde bir araya gelmeleri, deneyimlerini ve görüşlerini paylaşarak katkılarda bulunmaları bölge araştırmaları açısından oldukça kıymetlidir. Konferanslar, seminerler, çeşitli araştırma projeleri gibi etkinlikler kısa (günlük, haftalık), orta (aylık) veya uzun (6 ay+) vadeli araştırma gruplarının bir araya gelerek belirlenmiş konularda yoğunlaşmalarını ve derinlemesine analiz yapmalarını mümkün kılar. Ayrıca bu tip etkinlikler, farklı disiplinlere ait metotlara yönelik farkındalık yaratarak bölge çalışmalarının zenginleşmesine katkıda bulunurlar.

SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ

Bölge çalışmaları açısından belirli bir bölgenin bütünlüklü bir resmine sahip olmak oldukça önemlidir. Bu nedenle, sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat ve coğrafya gibi sosyal bilimler yanında felsefe, sanat, tarih, dil ve edebiyat gibi beşerî bilimlerin de bu çalışmalara katkı sunmaları kaçınılmazdır. Belli bir bölgedeki insanların yaşamlarını ve kültürlerini anlamak bütünlüklü bir bakışı gerektirir ki bu da ancak sayılan farklı alanların bileşimi üzerinden çalışmalar yapmayı gerektirir.

İLGİLİ KAYNAKLARA ERİŞİM

Bölge çalışmaları hem uzmanlar hem de öğrenciler için farklı bir bölge üzerine odaklanmak anlamına geldiğinden, çalışılan bölgeyle ilgili olan ya da doğrudan doğruya bölgeden sağlanan pek çok kaynağa ihtiyaç vardır.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

İlgili bölgeye yönelik kütüphaneler, gazeteler, çevrimiçi yayınlar, resmi raporlar, haritalar, kültürel ve dinsel materyaller, görsel ve işitsel yayınlar gibi kaynakların uzmanlar ve öğrenciler açısından ulaşılabilir olması oldukça önemlidir.

BÖLGEDEN GELEN YABANCI UZMAN VE ÖĞRENCİLERİN KATILIMININ SAĞLANMASI

Çalışılan bölgeden gelen yabancı uzman ve öğrenciler, bölge çalışmalarına üçlü katkı sağlarlar. İlk olarak, bölge dilini öğrenmeye çalışan öğrencilere o dili doğru ve etkili bir biçimde kullanmaları fırsatını sunarlar. İkinci olarak, ilgili bölgenin kültürünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olurlar. Son olarak, insani bağlar ve kurulan sosyal network bölge insanı ile merkez arasında kalıcı ilişkilerin kurulmasını mümkün kılarak bölge çalışmasının varlık nedeni olan temel amacına önemli katkıda bulunur.

SONUÇ

Son çeyreği küreselleşme amentüsüyle son bulan 20. yüzyılın aksine, 21. yüzyılda, en azından ilk çeyreği itibarıyla, büyük güçler arasında yoğunlaşan hegemonik rekabete ve artan bölgesel mücadelelere tanıklık edilmektedir. Güvenlik politikalarının ve jeopolitik seçeneklerin yükselişte olduğu bu dönemde bölge çalışmalarının da önem kazandığı görülmektedir. Öyle ki, küresel ve bölgesel siyasette farklı bölgelere, gruplara, kültürlere, politik ekonomik yapılar ve farklı tarihsel birikimlere dair bilgilerin kendi özgün koşulları içinde üretilmesi ve uygun biçimde analiz edilmesi ancak bölge çalışmalarıyla mümkündür.

Alanın özgün bir teoriye sahip olmaması ilk anda bir dezavantaj gibi görünse de farklı uzman ve araştırmacıların çalıştıkları bölgelerden, süreçlere, olaylara, olgulara ve aktörlere dair elde ettikleri verileri kendi disiplinleri içinde analiz etmeleri, bölge çalışmalarının sanılanın aksine,

dolaylı da olsa pek çok teoriyi içeren çok daha zengin bir literatüre sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenledir ki, bölge çalışmalarına ilgi duyan farklı alanlardan öğrenci ve yeni araştırmacılara bütünlüklü bir perspektif sunmayı amaçlayan bu çalışmada alanın gelişimi, kapsamı ve ilgili aktörleri detaylı bir biçimde ortaya koyulmuŐtur.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

KAYNAKÇA

BENNETT, C. W. (1951). Area Studies in American Universities. New York: Social Science Research Council.

BONNELL, V. E., ve Breslauer, G. B. (2004). Soviet and Post-Soviet Area Studies. D. L. Szanton (ed.) The Politics of Knowledge: Area Studies and the Disciplines. California: University of California.

BOVE, P. A. (2002). Can American Studies Be Area Studies?. M. Miyoshi, ve H. D. Harootunian (Der), Learning Places: The Afterlives of Area Studies, London, 206-231.

CEVİZCİ A. (1996). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Ekin Yayınevi.

CHABAL, P. (2005). Area Studies and Comparative Politics: Africa in Context. Africa Spectrum, 40(3), 471-484.

CHOW, R. (2002). Theory, Area Studies, Cultural Studies: Issues of Pedagogy in Multiculturalism. M. Miyoshi ve H. D. Harootunian (Der), Learning Places: The Afterlife of Area Studies, London: Duke University Press, 103-109.

CUMINGS B. (1997). Boundary Displacement: Area Studies and International Studies During and After the Cold War. Bulletin of Concerned Asian Scholars, 29(1), 6-26.

DRAKE, P. W. ve Hilbink, L. (2002). Latin America Studies: Theory and Practice. L. D. Szanton (ed.), Berkeley: University of California.

HAROOTUNIAN, H. D. ve MIYOSHI, M. (2002). Introduction: The "Afterlife" of Area Studies. M. Miyoshi ve H. D. Harootunian (ed.), Learning Places: The Afterlives of Area Studies, London: Duke University Press, 1-18.

HOUUBEN, V. (2017). New Area Studies, Translation and Mid-Range. Area Studies at the Crossroads: Knowledge Production After the Mobility Turn, New York: Palgrave Macmillan, 195-213.

KATZENSTEİN, P. J. (1996). Regionalism in Comperative Perspective. Cooperation and Conflict, 31(2), 123-159.

KATZENSTEİN, P. J. (2002). Area Studies, Regional Studies and International Relations. Journal of East Asian Studies, 2(1), 127-137.

KHOSROWJAH, H. (2011). A Brief History of Area Studies and International Studies. Arab Studies Quarterly, 33(3/4), 131-142.

LAMBERT, R. D. (1990). Blurring the Disciplinary Boundaries: Area Studies in the United States. American Behavioral Scientist, 33(6), 712-732.

LİM, T. (2010). Doing Comparative Politics: An Introduction to Approaches and Issues. USA: Lynne Rienner Publishing.

MİELKE, K. ve HORNİDGE, A. K. (2017). Introduction: Knowledge Production. Area Studies and the Mobility, Turn. K. Mielke ve K. A. Hornidge (ed.), Area Studies at the Crossroads: Knowledge Production after the Mobility Turn, New York: Palgrave Macmillan, 3-27.

MİTCHELL, T. (2002). The Middle East in the Past and Future of Social Science. D. L. Szanton (ed.), The Politics of Knowledge: Area Studies and Disciplines, Berkeley: University of California, 1-27.

ORAN, B. (2001). Küreselleşme ve Azınlıklar. Ankara: İmaj Yayınevi.

RAFAEL, V. L. (1994). The Cultures of Area Studies in the United States. Social Text, (41), 91-111.

SAID, E. W. (2008). Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları. İstanbul: Metis.

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

SCHAFFER, W. (2010). Reconfiguring Area Studies for the Global Age. *Globality Studies Journal*, 22, 1-18.

SMITH, T. W. ve GOSS, J. (2010). Introduction: Remaking Area Studies. T. W. Smith ve J. Gros, (ed.), *Remaking Area Studies: Teaching and Learning Across Asia and the Pasific*, Honolulu: University of Hawai'i Press, ix-xxvii.

TURAN, İ. (2012). Area and International Studies in Turkey: The Case of the United States. *All Azimuth*, 1(1), 50-63.

WAHEED, A. W. (2020). *Construction "Pakistan" Through Knowledge Production in International Relations and Area Syudies*. Singapore: Palgrave Macmillan.

WARD, R. E. ve WOOD, B. (1974). Foreign Area Studies and the Social Science Research Council. *Social Science Research Council*, 28(4), 53-58.

STRUCTURED ABSTRACT

Area studies, which mainly emerged after the Second World War as a field in which specific information about different regions are produced and analyzed, has attracted the close attention and support of American universities, think tanks, intelligence units and finally governments through foreign policy makers, with the deep influence of the Cold War. For this reason, area studies has evolved to examine and analyze any region of the world for any purpose and from any point of view (economic, political, social, cultural, religious, etc.) in parallel with the conjunctural changes in the following periods.

Although certain steps were taken in the periods before and during the Second World War, looking at the recent history of today's area studies, it is possible to talk about three periods as the Cold War period, the post-Cold War period and the period continuing from September 11, 2001.

Thus, during the Second World War, the warring powers' need for information about the languages, cultures and geographical features of other regions clearly demonstrated the necessity of region-oriented knowledge production. However, it should be noted that the area studies carried out in this period were mostly in the shadow of military strategies and far from institutionalization. In this sense, the history of institutionalized area studies is directly related to the international interests of the United States, which emerged immediately after the War and influenced the following decades.

In line with these interests, intensive academic activities of universities, especially language teaching, were initiated in relation to non-Western places and people, and formations in which military analysts, policy makers, pioneer entrepreneurs and civilian citizens assumed different but complementary roles were supported. Thus, area studies are carried out in which governmental institutions (military and intelligence agencies

BÖLGE ÇALIŞMALARININ TANIMI, KAPSAMI VE TEMEL UNSURLARI: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

and other institutions), private foundations (pioneer entrepreneurs, in other words large companies that are global and have the capacity to directly influence/shape governments) and universities, and all kinds of information about the regions are produced.

In this period, although the institutionalization of regional studies made important contributions to the “national interests” of the USA and the development and deepening of the capital accumulation of global capitalism under US hegemony, it cannot be said that its effect was limited to this. As a matter of fact, in the same period, as a result of the studies carried out in the field or the information obtained from the field, it made possible emergence many theories and approaches in the social and human sciences, and helped the theorist like Samuel Huntington, Benedict Anderson, Giovanni Arrighi and Immanuel Wallerstein who also took the non-Western world in their center.

In the post-Cold War era, on the other hand, the interest of capitalist powers has shifted from area studies, in which political and military analyzes are dominant, to the analysis of investment opportunities offered by the new easily accessible regions to capitalist enterprises. Such a transformation on one hand, led globalists to declare the “end of history” on the basis of liberal democracy and the absoluteness of the market economy, and on the other hand, to the emergence of the opinion that area studies has lost its importance.

However, one of the most spoken discourses after the September 11 Attack was that a new era was entered. The elapsed time has clearly demonstrated the validity of these statements. As a matter of fact, the era of globalization, where borders have disappeared, nation-states have lost their importance, freedoms have been blessed, and eventually the world has turned into a small village where transportation, communication and interaction are not a problem, has come to an end, pre-World Wars’

geopolitics is put on the table again and security issues are getting bigger issue. This transformation led to the revival and interest of area studies. The area studies of the 21st century, unlike the previous Cold War era, are based on the understanding that without area studies, global studies are empty.

Therefore, by emphasizing its crucial role in global studies, the aim of this study is to draw a conceptual framework of area studies, with its definition, developmental history and related actors, and to contribute to a holistic understanding of the scope and importance of the field, especially for students and researchers from different disciplines who have just started to study in area studies.